

Rané fáze ontogeneze

II Kojenec, batole

Raný vývoj (vymezení fází dle Vágnerové, 2012)

■ Období

- Prenatální
- Novorozenecké (asi do 1 měsíce)
- Kojenecké (asi do 1 roku)
- Batolecí (asi do 3 let)
- Předškolní období
- Školní věk – mladší, střední, starší
- Dospívání (adolescence)
- Dospělost – mladší (20-40), střední (40-50), starší (50-60)
- Stáří – rané (60-75), pravé (75 a více)

Shrnutí – čím je novorozenec

- výbava **ranými reflexy**, které postupně vyhasínají (některé záhy, většina do 8-10 týdne) a jsou nahrazovány rozvojem záměrného chování (vliv zrání, experimentace, raného učení)
- postupně se zlepšuje kvalita **smyslového vnímání** (např. ostrost zraku, délka ostrého vidění)
- diferencují se **stavy vědomí** (na počátku spánek až 20 hodin/den)
- o svých potřebách informuje více či méně **srozumitelnými signály** (různé druhy pláče...)
- rozpoznává **sociální podněty**, preferuje je, „zrcadlí“ výrazy, kontakt jej stimuluje

- „**dokáže zaujmout**“ (nachází odezvu v „předprogramovaném“ chování dospělých – bonding, intuitivní rodičovství), postupně toto nabývá aktivní podoby
- vývojový mezník: záměrný **sociální úsměv**
- Přesto období někdy považováno za dobu „**přirozeného autismu**“ (M. Mahlerová – viz dále)

Kojenec (zhruba do konce prvního roku života)

- Trvá význam kojení, krmení, bezprostředního uspokojování potřeb (**Freud – orální fáze**)
- Vyhasínání reflexů a nástup pohybů a aktivit **řízených vůlí** (až ke vzpřímené chůzi)

- Pokračování kognitivního vývoje: rozvoj **praktické inteligence**
- Pokračování sociálního vývoje; **Erikson – základní důvěra**; mezníky ve vývoji **citové vazby** s pečující osobou, chápání vztahů, identity
- Počátky rozvoje **řeči** (někdy až k prvním větám)
- **Motorický vývoj** se zdá být stěžejní i pro rozvoj psychických funkcí (rozvoj smyslového vnímání spolu s vertikalizací, experimentace s pohybem...)

Gesellovy vývojové zákonitosti

Arnold L. Gesell (1880–1961)

■ Mj. autor vývojové posuzovací škály pro děti 4 – 36 měs. (viz Langmeier a Krejčířová, 1998)

- **Princip vývojového směru** (gradientu)
 - **Kefalokaudální** (od hlavy k patě)
 - **Proximodistální** (od centra těla k periférii)
 - **Ulnoradiální** (od malíčkové strany dlaně k palcové)
- **P. střídavého „proplétání“** antagonistických neuromotorických funkcí (flexorů a extenzorů)
- **P. funkční asymetrie** (tendence k postupné specializaci L a P strany těla (prvním projevem je tonický šíjový reflex – „poloha střelce“)
- **P. individuálně řízené maturace** (všechny zákonitosti neplatí pro všechny stejně)
- **P. autoregulace** (dítě se ke svému optimu dostává na základě zrání prostřednictvím „výkyvů“)

Tělesný vývoj a motorika

- V prvním roce hmotnost asi 10 kg, délka 75 cm
- **Dentice** (první zoubek obvykle cca 5. – 7. měsíc, na konci okolo 8 zubů)
- Přechod k **samostatnému udržení homeostázy** (např. trávení bez „odbrkávání“, bez bolestivé plynatosti), někdy počátky sebeobsluhy
- **Zrání nervové soustavy**; v návaznosti pravidelnější biorytmy, prodlužující se periody bdělosti, výraznější podíl učení
- Prudký **rozvoj hrubé i jemné motoriky**
 - 3 měsíce: v leže naznak symetrické poloha, příprava na aktivní úchop
 - při držení v sedu hlava většinou vzpřímená
 - při položení na břicho začíná „pást koně“;
 - 4. měsíc – opora o dlaně, úchop
 - 5. měsíc – výraznější snahy o samostatný pohyb, otáčení
 - 6 měsíců: přitahuje se do sedu (nespěchat!), sed v „žabí pozici“
 - manipulace s předměty (bouchání hračkou)
 - 7. měsíc – obvykle sed, s oporou i stabilní postoj
 - koordinace sahání a naslouchání
 - 9. měsíc: velký vývojový milník: pevný sed, aktivní lokomoce – lezení (počátky 7.-8.), přitahování do stoe; předmětů; 10. měsíc – schopnost aktivně pouštět věci
 - na konci období vzpřímený stoj – „vertikalizace“, často chůze, špetkový úchop a umísťování malých předmětů (korálek do lahve...)

Vertikalizace

Sociální, emoční a kognitivní vývoj

- **Kognitivní vývoj:**
 - Zaměřená pozornost („fixace objektu“), stabilita objektu (ve smyslu předmětu)
 - Rozvoj paměťových systémů
 - Učení – počátky **učení nápodobou**, „**pokus-omyl**“ (aktivní reprodukce náhodného výsledku – „kruhová reakce“)
 - Apercepce - překvapení
 - První „**hra**“ („není – kuk“; házení předmětů a vracení; převážně však explorace)
- **Emoční vývoj:**
 - Silně spojen s kognitivním
 - Diferenciace emocí, rozvoj výrazové stránky emocí
 - Rozvoj vědomí vlastních potřeb, komunikace o nich (D. Stern: „kompetentní kojeneček“)

Vývoj sociálních vazeb a jejich chápání – „objektu“: René Spitz (1897–1985)

■ Stádia:

- **Preobjektální** (asi do 3.měs.): neukazují se rozdílně projevované vztahy
- **S. předběžného objektu** (do 6. – 8. měs.): reakce na spatření obličeje, iniciativní úsměv
- **S. objektu (objektní)**: rozlišení mezi známou a cizí tváří, pečující osoba je „libidinózně obsazený objekt“, vytváří se specifický vztah
 - „úzkost osmého měsíce“, „strach z cizince“, „anaklitická deprese...“

Sociální vývoj, komunikace

- **Stabilita pečující osoby**, potřeba stability prostředí („osmiměsíční úzkost“ – „strach z cizince“, vazba na matku, separační úzkost)
- **Potřeba přiměřené stimulace** pro rozvoj ve všech oblastech
- **Aktivní vyhledávání a udržování kontaktu**
- **Rozvoj řeči** pasivní i aktivní
 - 2. měsíc – vokalizace, „broukání“;
 - 6. měsíc – „žvatlání“ – slabiky, vyjadřování požadavků a nespokojenosti jinak než pláčem
 - 12 měs. - obvykle několik slov aktivně, dobré pasivní porozumění;
- Někdy nebývá doceňován průběžný rozvoj **neverbálního projevu** - pohledy, pozice, „znakování“ atd.
(existují i kurzy...)

Batole – 2. a 3.rok života

- Věk 12 měsíců ve skutečnosti nepředstavuje velký mezník, výraznější jsou již popsané změny kolem 9. měsíce věku
- Věcným mezníkem je **samostatná vzpřímená chůze a řeč** (jako charakteristiky lidského druhu)
- V různých kulturách i **sociální přelom** – odstavení, „toaletní nácvik“
- Přetrvává vazba na matku, na významu nabývají další osoby
- Schopnosti a dovednosti:
 - **manipulace s předměty** (horizontální a vertikální umístování kostek; správný tvar do správného otvoru...)
 - Přejít **od experimentace ke hře**: od souběžné/paralelní k asociativní společné (cca 30 měs.) a později dále ke kooperativní, **počátky kresby**
 - Aktivní **udržování tělesné čistoty** (2. rok)
 - **Základy sebeobsluhy**: některé prvky oblékání a svlékání (natáhnutí botiček, rozepínání/zapínání knoflíků...), při jídle nepřevrací lžičku, pije z hrnečku, umývání rukou...

Tělesný vývoj, vývoj motoriky

- mezi 1. a 3. rokem se tělesný vývoj zpomaluje, postupně mizí „miminkovská baculatost“
- rozvoj senzomotorické koordinace (např. umí kopnout do míče), hrubé motoriky (pohyb), jemné motoriky (např. schopnost uchopit a umístit předmět)
- ve dvou a půl letech umí např.:
 - chodit po špičkách
 - chvíli stát na jedné noze
 - do schodů střídat nohy
- dozrávání nervové soustavy (lepší koordinace, nástup symbolického myšlení, rozvoj řeči, paměti, vlastní regulace emocí)

Kognitivní vývoj

- **myšlení** je vázáno na konkrétní vjemy a bezprostřední zkušenost
- začíná **rozlišovat tvary a barvy** – základ pozdější schopnosti pojmového zobecňování
- malá **představa o čase** – (včera půjdeme ..)
- **paměť** spíše bezděčná, spojená s emocemi; rozvoj deklarativní paměti
- důležitou součástí **učení** je **nápodoba** – schopnost i odložené nápodoby
- značně ovlivněn i **schopností lokomoce a manipulace**
- dominuje **poznávání**
 - J. Piaget: v 18. – 24. měs. Přejít mezi etapou senzomotorické inteligence do fáze symbolického a předpojmového myšlení; symbolismus, dynamismus, artificialismus... (podrobněji viz prezentace o JP, předškolní období)
- díky **hře** poznává vlastnosti předmětů a souvislosti mezi nimi
- k prohlížení věcí mimo svůj dosah si umí pomoci **nástrojem** (přítáhnout si hračku tyčkou...)

Vývoj řeči

Předpoklady z 1. roku:

- střídání sekvencí mezi projevem matky a dítěte (střídají se úseky matčina projevu a broukání a žvatlání dítěte podobně jako v rozhovoru)
- synchronizace pozornosti a afektu
- schopnost dítěte zaměřovat pozornost ostatních na předmět svého zájmu – sdílení pozornosti, odkazování pohledem, „znakování“
- rozvoj artikulace, první smysluplná slova

2. – 3. rok:

- značný rozvoj aktivní slovní zásoby – od několika slov na počátku tohoto období po několik set na jeho konci (pozn. aktivní slovní zásoba u průměrného dospělého je v češtině asi 3 000 – 10 000 slov)
- prudký rozvoj aktivního slovníku mezi 21. a 24. měsícem, „start“ je ale individuální
- používá krátké věty
- osvojuje si gramatická pravidla
- řeč jako „používání obrátů“ (co slyším, to se pokusím uplatnit)

Talentovaní mluvčí

- **Dětský žargon:**
 - počátek 8. – 9. měsíc „bá“, pouději do 12. měs. „cá – cá“, „ch“, „pápa“, „znzn“, „cva“, „a“, „tond“, „za“, „tond“, „tam“, „ne-ne“
- **První věta:**
 - „Ťůň pápá.“ (18 měs.)
- **Abstraktní slova:**
 - „Občas je dycky jenom.“ (24 měs.)
- **1. osoba:**
 - „Ne Pantišek, ne Panta – já!“ (30 měs.)
- **Čas, podmínka:**
 - Já se paní Fundové zeptám, jestli Evžička přijde.“ (31 měs.)
- **Vyjednávání:**
 - „Dej mně oku´ku“ (ne) „...Na chví´ečku opat´ně“
- **„Rozšiřování slovní zásoby, „používání“ neznámých obrátů:**
 - „Vy se mnou manipulujete“,
 - „To není žádná komunikace“ (32 měs.)
 - „Táto, proč tys musel tak řachnout do té církev?“ (35 měs.)

Emoční vývoj

- Objevují se **vztahové emoce** – radost z kontaktu, žárlivost, soucit
- **sebehodnotící emoce** – hrdost, pýcha
- **pocity studu** jako reakce na nesplnění očekávání druhých
(viz Erikson – *konflikt autonomie proti studu a pochybám*)
- též projevy lítosti, smutku, napětí
- nápadné: nově se objevují **afekty hněvu a vzteku** – často velmi silné intenzity

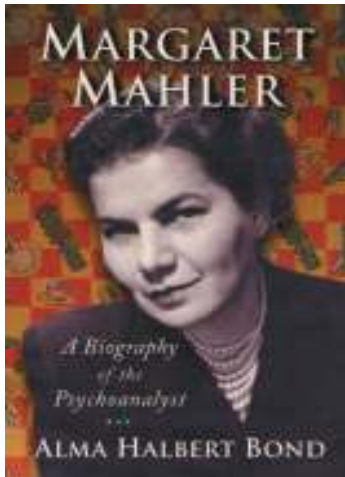
Socializace

- Stále **vazba na matku**, silná separační úzkost
- socializace především **v rámci rodiny** – fáze rodiny, získávání vědomí rodinné identity
- Nároky na pozornost, „**své místo**“ v rodině – např. žárlivost vůči dalšímu sourozenci
- Postupně **rozšiřování zkušenosti** i s lidmi mimo úzký kruh rodiny – širší příbuzenstvo, starší děti, známí ...
- vztah k cizím lidem se v průběhu tohoto období mění – dítě se přestává bát (typicky se ale stydí)
- **vrstevníci** zdrojem alternativní zkušenosti; hra s vrstevníkem (převážně) tzv. paralelní, intenzivnější navazování vztahů s druhými dětmi cca od 2 let
- Socializace ve smyslu **výchovy** v tomto období už kulturně kotvená (ad *S. Freud*: toaletní nácvik; etnografické výzkumy domorodých kmenů – někde prudký přechod od tolerance k vyžadování)

Rozvoj osobnosti

- **identita „já“** - rozvíjí se vědomí sebe sama (dítě se např. pozná v zrcadle či na fotce)
- má **své** věci, označuje je tak
- potřeba **samostatnosti** - chce dělat činnosti samostatně
- potřeba **sebeprosazení** - dítě se pokouší prosadit svoji vůli
- není dosud schopno posoudit, co je přiměřené a vhodné, nejedná se ale o „zlobení naschvál“, časté nepochopení projevů učení a experimentace ze strany dospělých
- pokusy o separaci a samostatné chování
 - X
- zároveň přetrvává **potřeba jistoty a bezpečí**, vynucená separace (hospitalizace, týdenní jesle...) je v tomto období velmi zatěžující (i v řádu dní; *J. Bowlby*: fáze protestu – zoufalství – odpoutání od matky)

Vývoj do 3 let: Margaret Mahler (1897–1985)

- **Dva hlavní vývojové úkoly:**
 - naučit se žít s ostatními
 - naučit se vytvořit si od ostatních odstup
- **Fáze vývoje Ega:**
 - **Autistická fáze** (do 2 měs.)
 - **Symbiotická fáze** (2–6 měs.)
 - **Separčně-individuační fáze** (6 měs.–2 r.)
 - subfáze diferenciacce
 - subfáze praktikování
 - subfáze znovusbližování
 - **(sub)fáze stálosti objektu/individuality** (2–3 roky) *

**popř. ve skutečnosti celoživotní; teorie objektních vztahů zdůrazňuje zásadní důležitost raného vztahu s mateřskou postavou (primární objekt) a zakládání osobnostní struktury v 1. roce života*

„Období vzdoru“

(nástup zhruba mezi 2,5 – 3,5 roku)

- velmi omezená schopnost kooperace
 - aktivní odpor, vlastní nároky („ne“, „já sám“...)
 - nechut' dělit se (o hračky apod.)
 - při „vhodné“ kombinaci s temperamentem je obvyklé fyzické napadání ostatních dětí, rodičů
- nic z výše jmenovaného není v batolecím věku známkou patologie nebo nevychovanosti, ale nemělo by být ani záminkou pro nevychovávání
 - emočně nabitě konflikty přispívají k dětskému pochopení sebe, lidí a sociálního světa
 - „testování stability“ rodičů slouží i k prověření jejich důvěryhodnosti – rodič rozčilený, trestající apod. stabilní není

Děkuji za pozornost!
